

ÚVOD K WITKACYHO LISTU ROMANOWI INGARDENOWI (23. OKTÓBRA 1936)

Marci Shore | písané pre K & K

Stanisław Ignacy Witkiewicz – známy ako Witkacy – bol narcistický, hedonistický a mal sklon koketovať s démonizmom. Ako avantgardný maliar, dramatik a spisovateľ prejavoval maniakiálny apetít k pornografii, orgiám a psychotropným látkam. Manželke písal o svojich erotických avantúrach a súčasne o tom, ako veľmi ju miluje, aké ideálne je ich manželstvo. „Druhý raz čítať Husserla je niečo mimoriadne, ale podľa mňa v jeho téze o absolútnej pravde je priveľa dogmatizmu a primálo dôkazov o nevyhnutnosti,“ napísal Witkacy svojej žene v jednom liste.¹ „Že muž musí mať mnoho žien a žiť spolu len s jednou je forma onanizmu,“ napísal v druhom.² Vždy sa pohyboval na hrane šíalenstva. Svojim priateľom sa ustavične vyhrážal samovraždou. Keď sa začal zaoberať filozofiou, jeho cieľom sa stalo „vytvoriť metafyziku s absolútnym vylúčením Boha.“³

Roman Ingarden, Husserlov žiak, sa s Witkacym stretol po prvý raz v roku 1924 v Toruni na jeho prednáške. Witkacy na neho vtedy neurobil dobrý dojem. Prednášal príliš rýchlo a to, čo hovoril, bolo akési nepriehľadné. Navyše pred prednáškou upozornil poslucháčov, že možno nebude celkom v pohode, lebo večer predtým trochu popíjal. Witkacy pripadal Ingardenovi pyšný a domýšľavý, „akoby vnútorne nedokrištalizovaný.“⁴

Witkacy bol aj estetik, vyznával avantgardný étos rozbitia symbolov, rozdvojenia formy a obsahu a prevrátenia ich tradičnej hierarchie. Podľa jeho estetického programu „čistej formy“ sa k obrazom pristupuje ako „k istým konštrukciám tvarov, naplnených vlastným životom, disponujúcim formálnou jednotnou, nezávislou od zobrazovaného objektu“. Obrazy podľa Witkacyho čistej formy sú protikladom obrazov, ktoré sú „istou reflexiou alebo individuálnou interpretáciou viditeľného sveta“.⁵ „Forma ako konštrukcia celkového diela je všetkým,“ vyhlasoval, „a takzvaný ‚obsah‘ je nepodstatným doplnkom.“⁶

- 1 Witkacy Jadwige Witkiewiczowej, Zakopane, 11. marca 1929; Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Listy do żony (1928–1931)*, ed. Anna Micińska a Janusz Degler (Varšava: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2007), 86. „Husserl czytany po raz drugi jest nadzwyczajny, jednak zarzucam mu zbyt wielką dogmatyczność w jego tezie o absolutnej prawdziwości i za mało konieczności.“
- 2 Witkacy Jadwige Witkiewiczowej, Zakopane, 27. septembra 1929. Witkiewicz, *Listy do żony*, 154. „Mężczyzna musi mieć wiele kobiet i że pożycie z jedną jest tylko formą onanizmu.“
- 3 16. apríla 1937, Zakopane. Roman Ingarden a Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Korespondencja filozoficzna*, ed. Bohdan Michalski (Varšava: Wydawnictwo IFiS PAN/Collegium Civitas Press, 2002), 62. „Właśnie chodzi mi o to, żeby stworzyć metafizykę z absolutnym wykluczeniem Boga...“
- 4 Roman Ingarden, „Wspomnienie o Stanisławie Ignacym Witkiewiczu,“ *Stanisław Ignacy Witkiewicz: człowiek i twórca*, ed. Tadeusz Kotarbiński and Jerzy Eugeniusz Płomieński (Varšava: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957): 169–176. „człowiekiem jakby wewnątrznie nie dokrystalizowanym,“ s. 170.
- 5 Stanisław Ignacy Witkiewicz, „On ‘Deformation’ in Pictures,“ *Between Worlds: A Sourcebook of Central European Avant-Gardes, 1910 – 1930*, ed. Timothy O. Beson a Éva Forgács (Cambridge and London: MIT Press, 2002): 251 – 253, citácia 251.
- 6 Pozri tiež Witkiewicz, „Aesthetic Sketches“, *Between Worlds*, 261 – 264, citácia 264.

Ingarden považoval Witkacyho „čistú formu“ za „nedostatočne presnú“ – ale Witkacy s Ingardenom, najvýznamnejším poľským filozofom estetiky, nikdy o svojej estetickej teórii nehovoril.⁷ Bližšie sa vlastne spoznali až v roku 1935, keď sa stretli v Zakopanom a Witkacy už stratil záujem o teóriu estetiky a obrátil svoju pozornosť k ontológii. V Nemecku sa dostal k moci nacizmus a v Sovietskom zväze stalinizmus. Józef Piłsudski zomrel a budúcnosť Poľska bola neistá. Ale Ingarden s Witkacym sa nikdy o politike nerozprávali. Rozprávali sa len o čistej filozofii.⁸

Witkacy zdieľal s Husserlom a Freudom ich túžbu preveriť podstatu subjektivity. Witkacyho myšlienky mali vždy bližšie k Freudovi, no Husserlom, svojou filozofickou Nemezis, objektom jeho grafomaniackych útokov, bol posadnutý. Netelesný Husserl sa zase a znovu objavuje v jeho halucinogénnom románe *Nienasyćenie* (*Nenásytnosť*).

Tento román z roku 1927 rozpráva príbeh o Genezipovi (Zipovi), ktorý stratil panictvo s princeznou, čelí invázii komunistickej Číny a napokon spoznáva tabletku Murti-Bing, ktorá ho transcendentálne prenesie z rozvoľnenosti k jednote.⁹ Témami románu boli „život ako diabolské možnosti“, obscénosť, šialenstvo a znechutenie; metafyzická hrôza a démonická povaha sexuality; a túžba po smrti. Witkacy nepísal iba o orgiách, ale aj o „metafyzickej masturbácii“ – to jest o filozofickom solipsizme a problémoch s tým súvisiacich: „esenciálne ne-dimenzionálnom egu“ a jeho rozštiepení; o nestálosti „Ja“; a neschopnosti vyrovnáť sa s nepriateľským egom iných.

Postavy v *Nenásytnosti* zápasia s neznesiteľnou ťarchou subjektivity. Skladateľ Putricides Tenzer, s ktorým sa mladý Zip sexuálne stýkal v lese a ktorého bozk v ňom vyvolával nutkanie zvracať, „chápal jasnejšie než ktokoľvek úžasnú pravdu o márnosti človeka prenieť sa cez hranice vlastného ega“.¹⁰ Ego držalo svoju obeť v zajatí, no súčasne bolo krehké – postupom času podliehalo synchronnému rozštiepeniu a nestálosti. V istej chvíli sa Zipovo „ego rozpadne na hromadu nesúrodých, nespojených, neurčitých stavov. Tie posledné boli „vedomými činmi“, ako to predpokladali fenomenológovia: visiace v prázdne, neosobné.“¹¹

Husserl sa vždy vznášal v pozadí, maril vzburu vševedúceho rozprávača. Princezná, s ktorou Zip prišiel o panictvo, povedala židovskému logikovi: „Ha, ha! Och, buďte vážny, pán Benz. Jedným dychom hovoríte o Bergsonovi, najväčšom *blagueurovi* v histórii filozofie a Husserlovi, vskutku inšpiratívnom šialencovi, ktorého omyly sú stokrát cennejšie ako všetky správne výroky akademických pseudomudrlantov, príliš precitlivených na psychologické sebapozorovanie, ba aby pripustili, že pokiaľ ide o logické symboly, ony *existujú*.“¹²

V tridsiatych rokoch Witkacyho pohltilo skúmanie „Ja“. V protiklade k Husserlovmu transcendentálnemu egu vypracoval vlastný koncept „čiasočnej existencie“ (*Istnienie Poszczególne*). V *Nenásytnosti* ubytovateľ poľskej armády generál Erasmus Kotzmolochowicz vysvetľoval čiasočnú existenciu na rozdiel od Husserlovho transcendentálneho ega ako neoddeliteľne spätú s empirickým telom, ako samého seba, ktoré postupom času získava

7 Ingarden, „Wspomienie o Stanisławie Ignacym Witkiewiczu,“ 170. „za malo ścisłe“

8 Ingarden, „Wspomienie o Stanisławie Ignacym Witkiewiczu,“ 170.

9 Czesław Miłosz si požičal myšlienku tabletky Murti-Bing vo svojej slávnej eseji *Ztročený duch* (*The Captive Mind*), prel. Jane Zielonko (New York: Vintage International, 1990).

10 Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Insatiability*, prel. Louis Iribarne (Evanston: Northwestern University Press, 1996), s. 93

11 Witkiewicz, *Insatiability*, s. 389 – 390.

12 Witkiewicz, *Insatiability*, s. 193

svoju identitu. „Byť tým a ničím iným raz a na večné veky,“ povedal Kotzmolochowicz, „je vlastnosťou čiastočnej existencie; len ono sa môže označovať ako ‚Ja‘ – nie ako ‚Ja‘ abstraktne sa premiestňujúce z tela na druhé telo ako motýľ z kvetu na kvet, ale ako niečo jedinečné, spojené neoddeliteľne s telom.“¹³

Witkacy vysvetľoval, že pod „Ja“ „nemám na mysli ‚Ja‘ v zmysle ‚čistého vedomia‘, pretože to je falzifikácia reality ‚fenomenologickým prístupom‘, ale v zmysle konceptu aktuálneho ‚Ja‘, to jest ako priestorovo-dočasnú čiastočnú existenciu, ako individuálnu, živú bytosť“.¹⁴ Witkacy vo svojich listoch Ingardenovi neústupne odmietal Husserlovo „čisté vedomie“ (*czysta świadomość*). Neexistuje čisté ja bez obsahu (*czysta jaźń bez treści*), namietať. Telo a vedomie musia byť spojené; ja musí byť určené v čase a priestore; „Ja“ si vyžaduje priestorovosť a rozšírenie.¹⁵ Dotknúť sa stola a dotknúť sa niečej pokožky sú dve odlišné veci; niečie telo nie je len objektom, ako sú iné objekty, napísal Witkacy (vyjadriac tak v princípe rozdiel medzi *Leib* a *Körper* ako jadra analýzy *Einfühlung* od Edith Stein). Toto živé telo nemožno oddeliť od vedomia.¹⁶ Husserl sa podľa Witkacyho dopúšťal fatálneho omylu: „Trvalo prehliada telo a pozerá sa na svet očami zavesenými vo vzduchu.“ „Husserl,“ napísal Witkacy, „nemá telo.“¹⁷

Z anglického originálu preložil Igor OTČENÁŠ

13 Witkiewicz, *Insatiability*, s. 318 – 319.

14 Stanisław Ignacy Witkiewicz, „Stosunek wzajemny nauki i filozofii,“ *Pojęcia i twierdzenia implikowane przez pojęcie istnienia i inne pisma filozoficzne (1902 – 1932)* (Varšava: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2002): s. 120 – 142, citácia s. 125. „i to nie w znaczeniu ‚czystej świadomości‘, bo ta jest sfalszowaniem rzeczywistości przez ‚fenomenologiczne nastawienie‘, tylko w znaczeniu pojęcia ‚ja‘ rzeczywistego, tzn. przestrzenno-czasowego Istnienia Poszczególnego, indywiduum, czyli stworu żywego.“

15 Witkacy mal v niektorých bodoch veľmi blízko k Heideggerovi, hoci Ingarden neveril, že Witkacy niekedy Heideggera čítal. Pozri Ingarden, „Wspomnienie o Stanisławie Ignacym Witkiewiczu,“ 175.

16 16. apríla 1937; Ingarden and Witkiewicz, *Korespondencja filozoficzna*, s. 64.

17 23. októbra 1936; Ingarden and Witkiewicz, *Korespondencja filozoficzna*, s. 55. „Ciągłe pomija się ciało i patrzy się przez oczy wiszące w powietrzu w świat. ... Husserl nie ma ciała.“